

Sanja Vulić
Zagreb

O OGULINSKO-MODRUŠKOM KRAJU S RAZLIČITIH ASPEKATA

(Hrvoje Salopek: *Ogulinsko-modruški rodovi (Podrijetlo, razvoj, rasprostranjenost, seobe i prezimena stanovništva ogulinskog kraja)*,
Matica hrvatska Ogulin - Hrvatska matica iseljenika - Hrvatsko rodoslovno društvo
"Pavao Riter Vitezović", Zagreb, 2007., 504 str.

Kada je 1999. tiskana i javnosti ponuđena knjiga Hrvoja Salopeka *Stari rodovi ogulinsko-modruške udoline*, doživjela je zavidno veliko zanimanje čitateljske publike te se odmah pojavila potreba za novim izdanjem, što je već iduće godine, 2000., i učinjeno. No autor iza toga nije mirovao, nego je nastavio istraživati, osobito na području Tounja, koje prvom knjigom nije bilo obuhvaćeno. Također je istražio i migracije većega broja starih rodova koje prvom knjigom nije bilo obuhvaćeno, a usto je i pojačao interdisciplinarni aspekt svojih istraživanja. Zbog toga je knjiga *Ogulinsko-modruški rodovi*, kako njezin autor u Predgovoru piše, "zapravo znatno dopunjeno, prošireno i poboljšano izdanje spomenute starije knjige prethodnice" (str. 7). Knjiga se sastoji od dva osnovna dijela, a poveznica među njima jesu prezimena. Dio koji se poglavito odnosi na prezimena i rodove zapravo je drugi dio knjige, a završava popisom i prikazom najpoznatijih pojedinaca koji su rodom ili podrijetlom s razmatranoga područja. Obuhvaćeni su ne samo oni koji su rođeni i žive u Hrvatskoj, nego i oni diljem svijeta u dijaspori (Australija, SAD). Zbog abecednoga je redoslijeda zanimljivo da taj prikaz pedesetak zaslužnih pojedinaca počinje upravo sa sadašnjim biskupom Milom Bogovićem, u čem nedvojbeno ima simbolike, slučajne ili namjerne.

Prvi je dio knjige interdisciplinarni prikaz ogulinsko-modruškoga područja. Autor knjige se, premda nije ni povjesničar, ni jezikoslovac, ni etnolog, ni demograf, potrudio dobro izučiti postojeću znanstvenu literaturu s navedenom tematikom i na temelju toga iznijeti korektne podatke. Ako bude još kojega izdanja ove knjige, onda bi bilo dobro da bude proširena temeljitom analizom s etnološkoga aspekta, koji je u ovom kraju nedvojbeno vrlo zanimljiv, osobito s obzirom na specifične povijesne okolnosti i migracije u ovom dijelu središnje Hrvatske.

Upravo su potpoglavlja o migracijama najzanimljiviji i najvrjedniji dio prvoga dijela knjige. Naime, s ovom se knjigom dogodio sretan spoj zanesenjaštva i znanja jer je autor, s

jedne strane vrlo zainteresiran za ovo područje s kojega po muškoj liniji potječe, o čem lijepo piše u Predgovoru svojoj knjizi, a s druge je strane već desetljeće i pol zaposlen u Hrvatskoj matici iseljenika, i to od početka vrlo aktivno, ponajprije u odjelu za Hrvatske autohtone manjine koje su uglavnom u središnjoj Europi, a u novije vrijeme i kao urednik časopisa *Matica* koji je namijenjen hrvatskim iseljenicima diljem zemaljske kugle. Na taj se način našao u samom žarištu informacija i o autohtonim manjinama i o hrvatskom iseljeništvu općenito. A dobro je poznato da su velike migracije u znatnoj mjeri krenule upravo s razmatranoga područja središnje Hrvatske u većim ili manjim valovima već od kraja 15. stoljeća tijekom idućih 500 godina, sve do kraja 20. stoljeća. Autor usto prati i interne migracije – iseljavanja i useljavanja unutar ogulinsko-modruškoga područja, a u tim prikazima opet, naravno, važnu ulogu igraju prezimena kao, kako je već spomenuto, važna i stalna spojnica između prvoga i drugoga dijela knjige.

Budući da su govori ogulinsko-modruškoga kraja u razdoblju prije velikih turskih osvajačkih pohoda bili temeljno čakavski, te da je to područje već stoljećima susretište čakavštine, kajkavštine i štokavštine, knjiga *Ogulinsko-modruški rodovi* nedvojbeno je vrlo zanimljiva i s dijalektološkoga aspekta.

Kad je riječ o jezičnim značajkama, valja se prisjetiti da dio autohtonoga stanovništva još uvijek rabi zamjenicu *ča*, dok je dio preuzeo *kaj*, ali i jedni i drugi rabe sveze tipa *zač* 'zašto', *poč* 'pošto', što nedvojbeno potvrđuje čakavsku osnovicu obiju skupina govora. Temeljnu pripadnost čakavskomu ikavsko-ekavskomu dijalektu potvrđuju i realizacije tipa *kadi* 'gdje', realizacije s refleksom *jata* tipa *misit testo*, a u pojedinim se govorima ovoga kraja još uvijek čuvaju i dvoglasni *ie* i *uo*, npr. u Oštarijama *pieć*, *tietac*, *biel*, *svieti*, *gnuoj*, *pluot*, *duojt*, ili npr. u govoru Turković Sela *ried*, *piet*, *muoj*, *puojt*, *pruojt* itd. Upravo zbog brojnih migracija vezanih za ogulinsko-modruško područje, posebice su zanimljiva dijalektološka istraživanja u tom kraju, ali i istraživanja govora na područjima na koje su se u različitim razdobljima naseljavali migranti iz tog dijela središnje Hrvatske. Zbog mogućih usporedbi s današnjim jezičnim stanjem, važni su zapisi govora iz različitih razdoblja s toga područja. Tako je npr. Juraj Božičević na širem prostoru čakavskih Oštarija krajem 19. st. zapisao razgovornu situaciju kada gost zatječe ukućane pri doručku. Slijedi isječak iz toga razgovora:

Gost: *Bog blagoslovi!*

Domaćin: *Ako si ručeval, zato niš ako dvaput jiš.*

Gost: *E kad me tuliko zovete ...*

Već taj kratki isječak vrlo jasno pokazuje da je razmatrani razgovor na svim jezičnim razinama u znatnoj mjeri sukladan razgovoru kakav bi vodilo dvoje ljudi, pripadnika starijega naraštaja današnjih gradišćanskih Hrvata, čakavaca ikavsko-ekavskoga dijalekta. Doduše, u Božičevićevu zapisu izostaju dvoglasni, ali se s pravom može zaključiti da ih je čuo (premda ih nije zabilježio) jer su u Oštarijama i do danas sačuvani. Pripadnici starijega naraštaja gradišćanskih Hrvata i danas nekomu žele dobar tek isključivo izrazom *Buog vam blagosluovi*. Također rabe glagol *ručeval* u značenju 'doručkovati' i oblik glagolskoga pridjeva radnoga *ručeval*, zatim prezentski oblik *jiš* 'jedeš' glagola *jist* 'jesti' i prilog *tuliko* 'toliko'. Još uvijek je uobičajen i izraz *zato niš* u značenju 'ništa zato, možeš opet'. Neki drugi odsječak razgovora pokazao bi i znatne razlike, posebice u leksiku, jer su se u 19. stoljeću govori Hrvata starosjedilaca na ogulinsko-modruškom području prilično razlikovali

od govora njihovih predaka prije turskih osvajanja i velikih migracija. U te su govore prodrli brojni turcizmi, a i akcentuacija se postupno mijenjala u kontaktu s doseljenicima novoštokavcima. U nazivlju za odjeću također su sačuvani brojni stari izrazi, npr. *deladno* i *svetašno ruvo* 'ruho, odjeća za rad i za blagdane'. U gradišćanskohrvatskim se govorima i na ogulinsko-modruškom području i danas rabi riječ *kiklja* u značenju 'suknja'. U gradišćanskohrvatskim govorima još je uvijek uobičajena riječ *zaslon* u značenju 'pregača'. U središnjoj je Hrvatskoj *zaslon* 'pregača' danas dio narodne nošnje.

Ostatci staroga hrvatskoga leksika, imenica koje se kao apelativi još uvijek rabe na gradišćanskohrvatskom govornom području, u ogulinsko-modruškom kraju sačuvani su i u mikrotoponimiji (imenima čestica tla), npr. *Brižak*, *Luka*, *Lučica*, *Obrov*. Toponimi romanskoga podrijetla *Cimiter* i *Šternja* i danas se na gradišćanskohrvatskom području rabe kao apelativi *cimitire* / *cimitor* 'groblje' i *šterna* 'spremište za vodu'. U gradišćanskohrvatskim govorima također se čuju riječi *brižak* u značenju 'mali brijeg' i *obrov* / *ubrov* u značenju 'obala'. Gradišćanskohrvatski književnik Šimun Palatin (rodod iz čakavskoga Mienova u srednjem Gradišću), u svom je prijevodu Vergilijevih *Ekloga* u 1. polovici 19. st. često rabio opću imenicu *luka* u značenju 'livada'. Ta stara hrvatska riječ, koja je u današnjem standardnom jeziku zamijenjena balkanskim grecizmom *livada*, sačuvana je u ogulinsko-modruškom kraju u toponimima *Luka* i *Lučica* kojih je značenje različito od današnjega značenja riječi *luka*. Starohrvatski sufiks *-išće* sačuvan je u toponimima *Konopljišće*, *Krumpirišće*, *Kukuruzišće*, *Lanišće*, *Orišće*, *Vrtlišće* itd., ali i u imenica koje se rabe kao apelativi, pa je npr. *kolišće* mjesto na kojem su se nedjeljom vjernici sastajali pred crkvom poslije mise i plesali *kolo* (*na kolišću*). Od svih migracija s područja središnje Hrvatske najjednostavnija je usporedba gradišćanskohrvatskih govora s današnjim govorima starinačkoga stanovništva u središnjoj Hrvatskoj, jer je gradišćanskohrvatska dijaspora uglavnom u neslavenskom okruženju i jer je rezultat migracije golemoga broja ljudi, uključujući i organizirana preseljenja cijelih naselja.

Među migracijama iz toga vremena H. Salopek posebno izdvaja brojne doseljenike s područja Modruša na područje Bele krajine u današnjoj Sloveniji (kraj koji je u doba hrvatskih vladara pripadao Hrvatskoj). Modrušani koji se u 16. stoljeću naseljavaju na područje Metlike, Črnomelja i Kočevlja u Beloj krajini nalaze tamo "još uvijek jaku starosjedilačku hrvatsku zajednicu koja se mnogobrojnim novim hrvatskim doseljenicima uvelike osnažila" (str. 75.). Još su u 17. stoljeću Hrvati sačinjavali većinu stanovništva Bele krajine, a hrvatski se unutar obitelji govorilo sve do kraja 19. stoljeća. U 20. su pak stoljeću znatnim dijelom asimilirani, a preostalim Hrvatima sa sačuvanom nacionalnom svijesću današnja država Slovenija uskraćuje pravo na status autohtone manjine.

Veliki broj Modrušana se za vrijeme turskih ratova seli u unutrašnjost Istre i na Apeninski poluotok. Od sredine 15. pa tijekom 16. stoljeća više stotina obitelji s područja Modruša odlazi prema jugu, u talijanske pokrajine Marke, Abruce i Pulju, a dio u Mletke.

Osobito su zanimljivi podatci o iseljavanjima u 18. st. na prostor Panonije, u južnu Ugarsku, ponajprije Bačku (u naselje Kolut kraj Santova, odakle se sele u šokačka sela Santovo, Bački Breg, Bački Monoštor, te u Batinu u Baranji, a također u bunjevačka sela u Bačkoj), zatim u Baranju (u okolici Pečuha i Dombovara, te prema Mohaču), kao i selidbe u Slavoniju i istočni Srijem koji se danas nalazi unutar srpskih državnih granica. Tu je i podatak da početkom 19. st. Hrvati iz ovih krajeva dolaze gotovo u sva sela istočnoga

Srijema, najviše u Hrtkovce, Golubince, Slankamen. Budući da su Hrvati iz istočnoga Srijema nakon Oluje, tj. 1995. velikim dijelom nasilno raseljeni, bilo bi zanimljivo, na temelju prezimena, pratiti te migracije i dalje.

Među mjestima u Slavoniji u koja se u 18. st. iseljavaju žitelji ogulinsko-modruškoga područja, među inim, H. Salopek navodi Andrijaševce, Stare Mikanovce, Ivankovo, Bili Brig, Magića Malu, Novu Kapelu, Rešetare, Staro Petrovo Selo i dr. U kontekstu tih podataka zanimljivo je zapažanje dijalektologa Stjepana Ivšića s terenskoga istraživanja koje je početkom 20. stoljeća proveo u Slavoniji: "Ima posavskih govora koji su nalik na čakavske; na pr. govor u M a g i ć a m a l i i dosta je blizak čakavskomu" (Stjepan Ivšić, "Današnji posavski govor", u: *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*, prir. Božidar Finka, München, 1971., str. 227). Usput valja naglasiti da se ta "bliskost" može objasniti genetskolingvističkom srodnošću čakavskih i arhaičnih hrvatskih štokavskih govora koji su, među inim, u vremenu prije velikih migracija izazvanih turskim osvajanjima bili u neposrednom kontaktu na nekadašnjoj staroj narječnoj granici. Toga je svjestan i Stjepan Ivšić, koji upozorava da je "granica čakavskoga narječja nekad sezala dalje na istok" (str. 227).

Posebno su u knjizi opisana i analizirana masovna prekoceanska iseljavanja krajem 19. i početkom 20. st. u SAD, osobito u okolici Pittsburgha. Koliko su ta iseljavanja bila temeljena na varljivim nadama o boljem životu u tuđem svijetu te koliko su razorno djelovala na gospodarsku i etničku stabilnost te čuvanje duhovne i narodne baštine u tom prostoru središnje Hrvatske, pokazuje i tekst u ogulinskom časopisu *Rodoljub* iz 1897. naslovljen "Ljudi čuvajte se Amerike". Hrvatski su se doseljenici sa spomenutih područja u SAD-u već u drugom naraštaju uglavnom asimilirali jer se jezik nije dalje prenosio.

Kad se razmotre sve te migracije o kojima je u ovoj knjizi riječ, može se zaključiti da je pravo čudo što još uopće ima Hrvata i hrvatskoga imena na razmatranom području. No kad je riječ o migracijama, također su zanimljivi i podatci o migracijama pravoslavnih Vlaha, počevši od prve veće skupine doseljenika u središnju Hrvatsku 1684., do doseljenja pojedinih obitelji u Ogulin u 2. polovici 19. stoljeća.

Knjiga nudi i kvalitetan foto-materijal te precizne zemljopisne karte razmatranoga područja u prošlosti i sadašnjosti. Te su karte dobrodošlo pomagalo istraživačima različitih struka.

Također valja istaknuti da je ova knjiga napisana vrlo lijepim hrvatskim književnim jezikom, što je pravo osvježenje u eri carevanja jezičnoga diletantizma i anarhije, kojima smo u novije vrijeme svjedocima u svim porama hrvatskoga društvenoga života, posebice u medijima. Knjiga je pisana stilom prikladnim za širu čitateljsku publiku. Prednost su joj točni podatci. Kada bi uz to u tekstu postojale uputnice na korištenu literaturu, a ne samo uopćeni abecedni bibliografski popisi, knjiga bi imala i znatno veću znanstvenu težinu. No pretpostavljam da je autor namjerno odustao od takvoga pristupa, smatrajući da će tako knjigu učiniti privlačnijom, odnosno čitljivijom širemu sloju korisnika. Neovisno o tom, vjerujem da će ova knjiga pobuditi veliki interes, kako u kraju na koji se odnosi, tako i među potomcima nekadašnjih migranata, a također i među stručnjacima različitoga profila, osobito na području društvenih i humanističkih znanosti.